

О. Л. Башманівський,
кандидат педагогічних наук, старший викладач
(Житомирський державний університет імені Івана Франка)

Особливості комунікативного перекладу трагедії "Король Лір" В. Шекспіра Максимом Рильським

Проблема дослідження варіантів інтерпретації художніх творів як чинника міжкультурного діалогу пов'язане зі з'ясуванням найуніверсальніших принципів людської культури. Результати праці перекладачів збагачують такі науки, як мовознавство, філософія, естетика, мистецтвознавство, літературознавство, психологія.

Природою художнього перекладу займалися філософи (І. В. Гете, В. Гумбольдт, Х. Ортега-і-Гасет, Ф. Шлейєрмахер) та митці (Цицерон, Данте, Сервантес, Пушкін, Маршак, Пастернак).

Аналіз останніх досліджень із цієї проблеми свідчить, що велике значення для розуміння феномена перекладу мають праці А. Андреса, Р. Барта, Л. Бархударова, М. Бахтіна, В. Бібіхіна, С. Влахова, З. Волкової, Г. Х. Гадамера, Н. Галєєвої, М. Гаспарова, Б. Григор'єва, І. Кашкіна, В. Комісарова, В. Коптілова, А. Коралової, К. Леві-Стросса, Ю. Левіна, І. Левого, А. Лілової, З. Львівської, О. Потебні, І. Ревзіна, Я. Рецкера, В. Розенцвейга, П. Топера, С. Флоріна, Г. Чернова, А. Федорова, М. Фуко, М. Хайдеггера, О. Д. Швейцера, Л. Щерби. В наш час цікаві теми підіймають Н. Ісаєва, О. Паликова, М. Пирог та інші.

Постановка наукової проблеми та її значення. Переклад, хоч і базується в основному на наукових даних інших галузей лінгвістики (нейро- та соціолінгвістики, семантики та ін.) та інформатики, не є точною наукою. Перекладачі використовують наукові дані та теорію вільно та упереджено, тобто на свій смак. Іноді є декілька варіантів рішення однієї перекладацької проблеми, а творчий перекладач може з легкістю знайти новий варіант. Для визначення методу інтерпретації в нашому дослідженні ми будемо аналізувати особливості художнього перекладу трагедії "Король Лір" Максима Рильського.

Відповідно до цього можна сформулювати мету статті – проаналізувати особливості комунікативного перекладу трагедії "Король Лір" Максима Рильського.

У перекладацькій діяльності однією з найважливіших проблем є співвідношення між перекладом загалом і перекладом-адаптацією. Різниця між ними може бути надзвичайно великою: від абсолютної вірності – до лише натяків на оригінал. Слід зазначити, що проблема перекладу цікавила дослідників упродовж століть, від часів Горація та Ціцерона. Зокрема вагомий внесок Ф. Шляєрмахера та Й.-В. Гете, дослідників ХХ віку – американця Л. Венуті, українців О. Чередниченка, О. Дзери.

Встановлено, що існує два типи перекладу: комунікативний переклад – намагається справляти на своїх читачів враження, максимально близьке до того, яке вони могли б відчутися прочитавши оригінал, семантичний переклад намагається надавати точне контекстуальне значення оригіналу настільки близько, наскільки семантична і синтаксична структури другої мови це дозволяють. Одна основна відмінність між ними двома – це те, що комунікативний (який, на нашу думку, можна називати прагматичний) мусить наголошувати на "силі", швидше ніж на змістові повідомлення. Загалом, комунікативний переклад вважається більш прямим і більш обумовленим, пристосованим до часткового реєстру мови. Семантичний переклад повинен бути більш детальним і наслідувати розумові процеси, швидше ніж інформацію відправника [7, 54].

Проте, деякі дослідники вважають, що немає ні комунікативного, ні семантичного методу перекладу тексту – це, фактично, широкі групи методів, які перекриваються. Переклад може бути більш або менш семантичним, чи менш комунікативним – навіть часткові речення чи секції можуть трактуватися більш комунікативно чи менш семантично [7, 56].

У своїй роботі "Підходи до перекладу" Пітер Ньюмарк відзначав, що переклад – це передусім передача змісту тексту іншою мовою відповідно до намірів автора. Тому у його розумінні теоретична наука перекладознавство має визначити перекладацьку проблему, відмітити всі чинники, які слід взяти до уваги для вирішення завдання, перерахувати можливий порядок виконання

перекладацьких дій і, врешті-решт, рекомендувати найбільш влучний із запропонованих варіантів та дати відповідний переклад [7, 212].

У ХХ ст. класична концепція інтерпретативного (сислового) і романтична концепція дослівного перекладу трансформувались у неокласицистичну (школа "мистецтва перекладу": Р. Блай та ін.) та неоромантичну (В. Беньямін, Дж. Стайнер, ін.), а згодом і необуквалістичну (М.Г. Роуз та ін.) теорії перекладу. Подібна еволюція світових традицій характерна не тільки для західноєвропейських перекладацьких шкіл: в українській перекладацькій культурі також виразно представлена школою неокласиків (Миколи Зерова, Юрія Клена, Максима Рильського) [3, 12].

Необхідно відмітити, що М. Рильський не лише багато перекладав, він утверджував і розвивав нові принципи перекладу, набуті М. Старицьким, П. Кулішем, Л. Українкою, І. Франком, М. Вороним та ін., відстоював основні принципи перекладача: правильне відтворення змісту і форми оригіналу, високу художність перекладу. Теоретичні праці про методику перекладу М. Рильського вийшли друком лише після смерті поета, серед них: "Проблеми художнього перекладу", "Пушкін українською мовою" та ін.

Літературний критик М. Шаповалова зазначає: "...Рильський не стільки перекладає у звичайному розумінні цього слова, скільки творить українські оригінали творів світової літератури. В його перекладах вражає могутня мовна дисципліна, широта і легкість, безконечна віртуозність, різноманітність засобів... Його переклади демонструють безмежні можливості сучасної української поетичної мови" [1, 23]. Схвально відгукнулись про переклади М. Рильського В. Різун та В. Коптілов.

До найкращих перекладів з англійської мови відносять майстерні інтерпретації Максима Рильського трагедії "Король Лір", комедії "Дванадцята ніч, або Як вам подобається", які вийшли друком відповідно 1941р. і 1951р.

М. Рильський вважав, що "переклад з будь якої мови на будь яку мову принципово можливий, – незалежно від того, на якому щаблі розвитку та чи інша мова стоїть. Звичайна річ, йдеться про творчий, а значить, не тільки вмільий, а й

смільливий переклад, про той тип перекладача, який, маючи в тому чи іншому випадку обмежений словниковий запас даної мови, рішуче розсуває його рамки, не відступаючи і перед словотворенням на міцній підвалині законів і особливостей рідної мови, вміло використовуючи інколи заведення до рідної мови іноземних слів і виразів" [5, 55].

Ми дослідили переклад поетичної драми В. Шекспіра "Король Лір" і встановили відмінність перекладацького метапоетичного письма М.Рильського (неокласицистичного) від інших в др. пол. ХХ ст.: необарокового Т. Осьмачки та неоромантичного В. Барки. Слід відмітити, що в літературному аспекті перекладацькі стилі Т. Осьмачки і В. Барки є ідіосинкратичними.

М. Рильський був глибоко переконаний у тому, що перекладач поетичного твору передусім повинен бути сам поетом, здатним перевтілюватись, відгукуватись, бути чутливим. На підтвердження його слів можна процитувати рядки його перекладу:

В. Шекспір:
EDMUND
The duke be here to-night? The better! best!
This weaves itself perforce into my business.
My father hath set guard to take my brother;
And I have one thing, of a queasy question,
Which I must act: briefness and fortune, work!
Brother, a word; descend: brother, I say! [6, 21].

Переклад М. Рильського:
Едмунд Сюди прибуде герцог уночі?
Чудово! Як це склалося до речі!
Звелів Едгара взять під варту батько,
І я, хоч трохи справа ця слизька,
Свій намисел повинен довершити.
Вперед, фортуно! А зійди-но, брате,
До мене. Тільки слово я скажу [5, 34].

У розділі "Особливості перекладу драматургії" [4, 80–113] праці "Актуальні питання українського художнього перекладу" В. В. Коптілов дає ґрунтовний аналіз українського перекладу М. Т. Рильського драми "Король Лір". Дослідник відзначає вельми вдало відтворений національний колорит у перекладі, хоча перелічує певні недоліки, зокрема уникання шекспірізмів, рідке звернення до рвучких інтонаційних зламів, калькування фразеологізмів та створення більш стриманого тону драми. В. В. Коптілов схвалює такий метод перекладача "Короля Ліра": "М. Рильський використовує не поодинокі архаїзми, а цілі групи їх, проте ніде не звертається до "археологізмів", як можна було б назвати застарілі слова й вислови, відомі лише вузькому колу фахівців" [4, 85].

Аналізуючи англomовну інтерпретацію М. Рильського, ми можемо зазначити, що звучить він українською настільки природно, що сприймається не як переклад, а як текст, первинно написаний українською. Навіть у такому емоційному монолозі, як оцей, стиль Рильського оповідний, а не сповідальний. Перекладач принципово уникає найдрібніших проявів суб'єктивності зі свого боку, витворюючи об'єктивовану й дещо відсторонену від безпосередніх переживань персонажа поетичну оповідь.

В. Шекспір: Gentleman

Contending with the fretful element:
Bids the winds blow the earth into the sea,
Or swell the curled water 'bove the main,
That things might change or cease; tears his
white hair,
Which the impetuous blasts, with eyeless rage,
Catch in their fury, and make nothing of;
Strives in his little world of man to out-scorn
The to-and-fro-conflicting wind and rain.
This night, wherein the cub-drawn bear would
couch,
The lion and the belly-pinched wolf
Keep their fur dry, unbonneted he runs,
And bids what will take all [6, 84].

Переклад М. Рильського: Дворянин
Супроти бурі
Він бореться і вітер молить хижий,
Щоб той здмухнув у море суходіл
Чи хвилями пойняв страшними землю.
Волосся сиве він в одчаї рве,
А буревію пориви шалені
Підхоплюють волосся й розвівають.
Він хоче,- він, мала земна людина,-
Перемогти ворожий дощ і вітер.
Під ніч таку, коли голодний вовк
І лев з ведмедем дбають лиш про те,
Щоб зберегти сухою власну шкуру,
З некритою він бродить головою
І сам себе стихіям віддає [5, 91].

Творче кредо неокласиків – бути до самоусунення об'єктивним у перекладі і, відповідно до цього завдяки відшліфованій пластиці добірної літературної мови, зрозумілої, звичної й упізнаваної (прогнозованої) читачем, М. Рильський не залишає читачеві найменшого сумніву у канонічній довершеності Шекспіра [3, 12].

Це вказує на один з найкращих зразків логічно прозорого перекладу з елементами узагальнюючого переказу, за яким безпомилково вгадується неокласична перекладацька школа. Це підтверджує і відомий перекладач Святослав Гординський: "Одним із законів неокласичної школи є дотримання якнайбільшої ясності вислову. Тут їх практику можна б порівняти з дистиляцією коштовного напою: вони свій напій перепускають по кілька разів через фільтри добірного словника, правильної граматичної складності, логіки словесної конструкції, милозвучності тощо, аж той напій закінчить свій процес мусування і стане чистий і прозорий" [2, 18].

Завданням М. Рильського було передати не стільки багатство й силу, як довершену красу шекспірівської мови, подати Шекспіра іконічним класиком, і водночас наблизити його до широких читацьких мас. І з цим завданням Рильський впорався блискуче. Аналізуючи переклад майстерно виконаний М. Рильським, ми можемо зазначити, що тут присутня лише літературна, нормована мова, впорядкований синтаксис – цей переклад бездоганно конвенційний у плані літературної мови та літературного стилю.

Перспективи подальших досліджень полягають у вивченні лінгво-стилістичних особливостей англomовних перекладів М. Рильського.

Перекладацькі проблеми можуть бути схожими, але не можливо виробити єдине наукове рішення, яке б спрацьовувало однаково для кожної проблеми у всіх мовах через нескінченні розбіжності між мовами, так само, як і міжкультурним контекстом сприйняття світу у різних народів. Проте комунікативна методика перекладацького метапоетичного письма М. Рильського і сьогодні є найкращим зразком перекладацької діяльності художніх поетичних творів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Антологія української модерної поезії в діаспорі. – Київ – Торонто – Едмонтон – Оттава: Видавництво Канадського інституту українських студій. Альбертський університет, 1993. – 473 с.
2. Гординський С. Шекспірові сонети в українських перекладах // Київ: Журнал літератури, науки, мистецтва, критики і суспільного життя. – 1959. – № 1 (51). – С. 17-20.
3. Коломієць Л.В. “Король Лір” Вільяма Шекспіра у перекладах Максима Рильського та Василя Барки: між неокласицизмом і модернізмом / Коломієць Л.В. – К., Дніпро, 2001. – 96 с.
4. Коптілов В. В. Актуальні питання українського художнього перекладу / Віктор Вікторович Коптілов. – К., Дніпро, 1971. – 132 с.
5. Рильський М. Зібрання творів у двадцяти томах. Том одинадцятий: Поетичні переклади. / Рильський М. - Київ: Наукова думка, 1985. – 343 с.
6. Рильський М. Зібрання творів у двадцяти томах. Том одинадцятий: Поетичні переклади. / Рильський М. - Київ: Наукова думка, 1985. – 352 с.
7. Newmark, P. Approaches to Translation. — Hertfordshire: Prentice Hall, 1988. – 221 p.
8. Shakespeare W. King Lear. / Edited by K. Muir. – London and New York: Routledge, 1993. – 246 p.

О. Башманівський

У статті проаналізовано особливості комунікативного перекладу трагедії "Король Лір" В. Шекспіра Максимом Рильським, з'ясовано природу і на прикладах відзначена комунікативна методика перекладацького неокласичного метапоетичного письма М. Рильського.

Ключові слова: переклад, комунікативний переклад, неокласика, переклад-адаптація, метапоетичне письмо.

O. Bashmanivskiy

The article analyzes the characteristics of communicative translation of the tragedy, "King Lear" Shakespeare by Maxim Rylskiy, clarified the nature and the examples noted communicative method of translation neoclassical metapoetichnoho writing by M. Rylskiy.

Keywords: translation, communicative translation, neoclassic, translation-adaptation, metapoetichne writing.

А. Башмановский

В статье проанализированы особенности коммуникативного перевода трагедии "Король Лир" В. Шекспира Максимом Рильским, выяснено природу и на примерах отмечена коммуникативная методика переводческого неоклассического метапоэтического письма М. Рильского.

Ключевые слова: перевод, коммуникативный перевод, неоклассика, перевод-адаптация, метапоэтическое письмо.